

**BİR ÜÇ YÜZ HADİS TERCÜMESİ:
ALÎ HALÎFE'NİN ENÎSÜ'L-MÜNKATİ'İNİ
A THREE HUNDRAD HADITHS TRANSLATION:
ALÎ HALÎFE'S ENÎSÜ'L-MÜNKATİ'İN**

Dr. Öğr. Üyesi Savaşkan Cem BAHADIR
Karadeniz Teknik Üniversitesi
sacemb@ktu.edu.tr

Özet

Klasik Türk şiiri olarak da adlandırılan Divan Edebiyatı XIII. yüzyıl sonlarından, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını altı asır sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir. Divan edebiyatının kaynakları arasında dinin önemli bir yeri vardır. Hadisler de sözü edilen dinî kaynaklar arasındadır. Edebiyat tarihi açısından hadisler kendilerini ayrı bir külliyat oluşturacak kadar çok esere konu olmuştur. Kütüphanelerde yer alan kırk ve yüz hadisler bunun en belirgin örneğidir. Hz. Peygamberin: “Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir.” hadisinin etkisi ile çok sayıda tercüme/ telif kırk ya da yüz hadis meydana getirilmiştir. Hadis derlemelerinde kırk ve yüz sayısı ön plana çıksa da bazı eserlerde bu sayı daha fazla olabilmektedir. Alî Halîfe tarafından tercüme edilen ve içerisinde üç yüz hadis barındıran Enîsü'l-Münkati'în de bu eserlerden biridir. Eser içerisinde üç yüz hadis ve ardından hadislerle alakalı üç yüz hikâye yer almaktadır. Bu çalışma Enîsü'l-Münkati'în adlı eseri tanıtmayı ve mütercimi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üç Yüz Hadis, Kırk ve Yüz Hadisler, Dinî Hikâyeler, Alî Halîfe, Enîsü'l-Münkati'în.

Abstract

Divan Literature, which is also called classical Turkish poetry, is a literature tradition that lasted from the XIIIth century to the second half of the XIXth century. Religion had an important place among Divan literature resources. Prophet Muhammad's hadiths are among these religious resources. Literary history has too many works on hadiths. Forty and a hundred hadiths placed in the libraries show the importance of hadiths. One of Prophet Muhammad's hadiths says that 'whoever compiles forty hadiths related to the religious works of ummah; they will rise from the grave with wise and religious people in the judgment day.' This hadith resulted in many forty or a hundred hadiths. Some of these works include much more hadiths. Enîsü'l-Münkati'în, translated by Alî Halîfe is one of the examples of this kind of hadiths compilation. In this work there are three hundred hadiths and three hundred stories related to these hadiths. This study aims to present Enîsü'l-Münkati'în, and to give information about its interpreter Alî Halîfe.

Keywords: Three Hunrand Hadiths, Hundred and Forty Hadiths Religious Stories, Alî Halîfe, Enîsü'l-Münkati'în.

Giriş

Divan şiirini oluşturan ve şekillendiren en temel kaynak hiç şüphesiz İslamiyet'tir. Klasik edebiyat metinleri, Kur'ân-ı Kerîm, hadisler, peygamber kıssaları vb. dinî kaynaklardan yoğun bir şekilde beslenmektedir. Hatta kuruluş dönemi olarak adlandırılan XIII- XV. yüzyılda yazılmış eserler incelendiğinde yazılan ve tercüme edilen eserlerin başında dinî kaynakların geldiği görülmektedir. Klasik edebiyata kaynaklık eden hadislerin ise edebiyat tarihinde özel bir yeri vardır. Bilindiği üzere hadis "Hz. Peygamber'in sözlerini, fiillerini ve tasviplerini ifade eden terim; hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik ilim." (Kandemir, 1997: 27) olarak tanımlanmaktadır. Klasik edebiyat için hadislerin özel olma sebebi Hz. Muhammed'in "Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir." (Kandemir, 2002: 467) hadisidir. Bu hadis üzerine Arap edebiyatı başta olmak üzere Fars edebiyatı ve Türk edebiyatında erbain hadis/ çihil hadis/ kırk hadis adı verilen edebî tür ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk örneklerine henüz H. II./M. VIII. yüzyılda rastlanan kırk hadisler bir yönüyle dinî ve

ahlâki, diğere yönüyle edebî özelliklere sahip olduğu için İslam edebiyatının temel türlerinden biri hâline gelmiştir. Arap edebiyatında daha çok mensur olarak kullanılan bu tür, İran ve Türk edebiyatında önce manzum-mensur¹ karışık bir tür olarak kullanılmıştır. Arap edebiyatçıları neredeyse hiç manzum kırk hadisler yazmadıkları halde Fars ve Türk şairler ilerleyen yıllarda bütünüyle hadislerin nazmından müteşekkil eserler meydana getirmişlerdir (Karahana, 2002: 470). Genel itibariyle kırk hadis; çeşitli konularda kırk hadis ihtiva eden eserlerdir. Bu eserler manzum ve mensur yazılmış olmakla birlikte edebiyatımızda en çok manzum kırk hadislere rastlanmaktadır. Sözü edilen eserler genellikle itikad, âhiret, fıkıh, zühd, ahlak, nefis terbiyesi, zikir, dua, ibadetlerin faziletleri gibi konular ile ilişkili hadisleri derlemiştir. Edebiyat tarihine bakıldığında kırk hadislerin kendi içerisinde farklılıklar gösterdiği farklı şahıslara ait eserlerde farklı hadislerin konu edildiği görülür. Bazı kırk hadislerin tercüme bazılarının ise telif olduğu göze çarpar. Bazen şairlerin birden çok kırk hadis yazdıkları da görülmüştür.² Edebiyatımızda yer alan ve doğrudan hadislerle ilgili bir başka eser grubu da yüz hadislerdir. Kırk hadislere gösterilen ilginin bu eserleri ortaya çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nihat Öztoprak çalışmasında yüz hadis yazılmasının temel nedenini yukarıda aktarılan kırk hadis ezberlenmesi ile ilgili hadis olduğunu belirtir. Kırk ya da yüz hadis içeren eserler bazen sadece hadislerin manzum- mensur çevirileri ile birlikte değil bu hadislerle ilgili hikâyeleri de konu edinmiştir (Erkan, 1979). Ayrıca bu eserlerin oluşturulmalarını, daha fazla sevap kazanmaya, yüz sayısının ictimaî, edebî ve dinî hayattaki yerine, okuyucuların duasını kazanmaya, Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmaya, faydalı iş yapmaya, devlet adamlarından caize almak gibi sebeplere bağlamaktadır (Öztoprak, 1993: 7-11). Bu zengin edebî kaynak sadece kırk ya da yüz hadisler gibi eserlerle sınırlı kalmamış, içerisinde daha fazla hadis barındıran

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Bayak, 2015: 597-622; Karahana, 1952; Karahana, 1954; Sevgi, 1999:1-145; Avcı, 2016: 1-32; Avcı, 2007; Aksu, 2004: 17-34; Akot, 2013: 71-84; Aksoy, 1997: 121-130; Gıynaş, 2012: 1133-1157; Poyraz, 2014: 109-135; Özdemir, 2016: 323-342; Yıldırım, 2015: 123-141; Yıldız, 2003: 91-124; Yıldız, 2011: 127-150; Kılıç, 1993; Erkan, 1979.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Öztoprak, 1993; Bulgurcu, 2004.

hacimli eserler de meydana getirilmiştir. Tanıtımı yapılacak olan eser de bahsi geçen bu hacimli hadis tercümelerine bir örnektir.

1. Alî Halîfe ve Enîsü'l-Münkati'ın İsimli Eseri

1.1. Alî Halîfe (ö. 1655'ten sonra)

Edebiyat kaynaklarında adı geçmeyen Alî Halîfe'nin biyografisi, yazmış olduğu eserlerden hareketle oluşturulabilmektedir. Elimizdeki eserin müterciminin tam künyesi Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'dir. Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yer almamaktadır. Müellifin hayatı hakkında en geniş bilgiye Sadık Yazar'ın hazırladığı "Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri" (Yazar, 2011: 106) makalesinde rastlanmaktadır. Bahsi geçen çalışmada Gazzâlî'nin Eyyühe'l-Veled başlıklı eserinin tercümeleri sıralanıyorken ikinci sırada Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'nin Tercüme-i Eyyühe'l-Veled³ isimli eseri tanıtılmış ve mütercimnin hayatı hakkında eserinden hareketle kısa bilgiler verilmiştir. Çalışmada, mütercimnin ölüm tarihinin 1655'ten sonra olduğu söylenmektedir. Antalyavî'nin tercüme ettiği eserin giriş bölümü olan nüshalarında hamdele ve salveleden sonra tercümenin hangi sebebe binaen yapıldığı ve hangi padişaha sunulduğunun açıklandığı bölümle devam etmektedir. Buna göre:

Sultan Murad (IV. Murad, 1612-1640) zamanında Sarây-ı Cedîd'e girdiğini söyleyen mütercim, her ilim ve marifetin peşinde koştuğunu, Sultan Mehmed b. İbrâhîm (IV. Mehmed, 1642-1693) tahta geçtiğinde, ilim ve marifete çok önem verdiği için sarayda bulunan herkesin ilim ve marifet kesbetmekle uğraştığını ve sarayda o zamana kadar görülmemiş sayıda talebe ve hâfızın bulunduğunu söyler. Bu durumun kendisine tesir ettiğini söyleyen

³ Aslı Farsça olan Eyyühe'l-Veled, adı bilinmeyen bir kişi tarafından Arapçaya tercüme edilmiştir. Bu Arapça versiyonların çoğunun başında yer alan rivayete göre Gazzâlî'nin öğrencilerinden biri, kendisinden pek çok alanda ilim tahsil etmiş olmakla beraber bu bilgilerden hangisinin âhîret için faydalı olacağını öğrenmek istemiş, bunun üzerine düşünür de bu öğrencisine hitaben "Ey oğul" diye başlayan bölümlerden oluşan bu risaleyi kaleme almıştır. Gazzâlî eserinde öğrencisini çalışmaya, ibadete, nefsinin arındırmaya teşvik eder. Öğrencinin sorduğu sorulardan bir kısmının manevî zevkle ilgili olduğu için açıklanamayacağını, bir kısmının ise İhyâ'da açıklandığını belirtir. Bu arada öğrencisine dört şeyi yapıp dört şeyden kaçınmasını tavsiye eder.

mütercim, Gazzâlî'nin mevize ve nasihatlerle dolu olan Eyyühe'l-Veled isimli eserini tercüme edip padişaha sunduğunu ve padişahın ismine atfen tercümesini Tercüme-i Eyyühe'l-Veled ilâ Nâmi's-Sultân Muhammed diye isimlendirdiğini açıklamaktadır.” (Yazar, 2011:106).

Verilen bilgi ile Alî Halîfe'nin unvanı olan “halife” kavramı da açıklığa kavuşmaktadır. Zira halife unvanı Osmanlı Devleti'nde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Enderunun büyük ve küçük odalarının itibar sahibi oğlanlarına, zülüflü baltacıardan Ayasofya derslerine devam edip yetiştikten sonra harem ağalarını okutanlara, sekban fırınlarında ekmekçibaşidan sonra gelen fırıncının en eskisine verilen unvan. Bunlara halife unvanı yerine kalfa da denirdi” (Yılmaz, 2010:214).

Sadık Yazar çalışmasında kaynaklara müracaat edildiğinde bu isme rastlanmadığını ancak hazırlamış olduğu tezde tanıttığı ve aynı isim tarafından yazılmış olan “Tercüme-i Enîsü'l-Münkati'nin ilâ İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn, Şerh-i Vasiyyet-i Ebû Hanîfe ve Şerh-i Fıkhü'l-Ekber” isimli başka eserleri de bulunan kişi olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu dile getirmektedir (Yazar, 2011: 760).

Çalışmamızda tanıtılan eser bu bilgidен hareketle Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'ye nispet edilmiştir. Bahsedilen *Eyyühe'l-Veled* adlı eser 10 Rebiülevvel 1065/18 Ocak 1655'te tamamlamıştır. Bu bilginin ışığında Alî Halîfe'nin ölümünün 1655'ten sonra olduğu anlaşılmaktadır. Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî ismi bu çalışmanın dışında iki makalede ve Sadık Yazar'ın tezinde geçmektedir. Bu makalelerden ilki “Ebû Mutî Rivâyetli el-Fıkhü'l-ekber Şerhi'nin Müellifi Meselesi” (Birinci, 2008: 57-72) isimli çalışmadır. Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'nin adı çalışmada “el-Fıkhü'l-ekber” adlı eseri şerh eden şarihler arasında zikredilmiştir. Bunun haricinde Antalyavî hakkında makalede bir başka bilgiye yer verilmemiştir. Çalışmada yer alan bölüm şu şekildedir:

Süleymaniye Kütüphanesi'nden edindiğimiz verilere göre, Hammâd b. Ebû Hanîfe yoluyla gelen el-Fıkhü'l-ekber, şu müellifler tarafından şerh edilmiştir: Ali el-Karî, Ebû'l-Müntehâ el-Mağnîsâvî, Beyâzîzâde Ahmed Efendi, Ekmeleddin el-Bâbertî, Hakîm İshak er-Rûmî, Muhyiddin Muhammed b. Bahâeddin el-Bayrâmî, İbrâhim b. Hasan

el-İşkodravî, Muslihuddin, Ebü'l-Hüdâ Muhammed b. Hasan Vadi er-Rifâi es-Seyyâdî, Ali Halîfe b. Muhammed Antalyavî ve İlyas b. İbrîhim es-Sinobî. Bunun yanında ismi belirsiz bazı müelliflerin şerhleri de bulunmaktadır. Ancak bütün bu şerhlerin müelliflerine nispetinin sübûtu, ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır (Birinci, 2008: 59).

Antalyavî'nin adının geçtiği diğer çalışma ise, "Mâtürîdî-Hanefî Aidiyetin Osmanlı'daki İzdüşümleri" (Kalaycı, 2016: 9-72) isimli çalışmadır. Bu makalede ise Antalyavî'nin adı dipnotta yer almakta ve şu şekilde geçmektedir:

Yazma eser kütüphanelerinden çok sayıda nüshası bulunan bu şerhin IV. Murad döneminde sarayda görevli olan Ali Halife b. Muhammed el-Antalyavî tarafından tercüme edilmiş olması muhtemelen eserin yaygınlığını ve etki alanını genişletmiştir. Bk. Fıkh-ı Ekber Tercümesi, Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 2098. (Kalaycı, 2016: 44)

Görüldüğü üzere bu çalışmada da sadece mütercimnin adı geçmekte ve hayatı hakkında kısa bilginin yer aldığı yazmaya atıfta bulunmaktadır. Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'nin adının geçtiği tespit edilebilen son çalışma "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" isimli tezdır. Söz konusu tezde Antalyavî'nin adı toplam dört eser ile birlikte zikredilmektedir. Bahsi geçen eserlerden birisi tanıtıma konu olan Enîsü'l-Münkati'în isimli yazmadır. Tezde Antalyavî'ye nispet edilen eserler şunlardır:

Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî (ö.1652'den sonra), Şerh-i Vasıyyet-i Ebû Hanîfe.⁴

Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî (ö.1652'den sonra), Şerh-i Fıkhü'l-Ekber.⁵

Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî (ö.1652'den sonra), Tercüme-i Sultâniyye.⁶

Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî (ö.1652'den sonra), Tercüme-i Eyyühe'l-Veled.⁷

---

⁴ Nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail 683/2.

⁵ Nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail 683/1.

⁶ Nüshası için bk. Nuruosmaniye Ktp. 2314.

Belirtilmesi gereken bir başka husus da Alî Halîfe hakkındaki bilgilerin bizleri aynı dönemde yaşayan iki kişiye yönlendirmesidir. Bunlardan ilki Minkârî Alî Halîfe Efendi ikincisi ise Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'dir. Minkârî Alî Halîfe'nin 1653 yılında "Şifâ'u'l-Mü'mîn" isimli bir eseri dönemin sultanı IV. Mehmed'e sunduğu bilinmektedir (Baer, 2008: 69).⁸ Elimizde varolan bilgiler her ne kadar Alî Halîfe'nin iki farklı kişi olabileceğini gösterse de Enîsü'l-Münkati'în adlı eserin girişinde yer alan "Bu kitâb sahîb-i Şifâ'ü'l-Mü'mîn nâm kitâbuñ te'lîfidir" şeklindeki ibareden hareketle bu iki mütercim aynı kişi olabileceği ihtimali de düşünölmelidir. Zira Alî Halîfe hakkındaki bilgilerden, kendisinin IV. Murad döneminde saraya girdiği ve IV. Mehmed döneminde de sarayda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu biyografi iki kişiye de uymaktadır. Çünkü iki mütercim de eserlerini ya IV. Murad'a ya da IV. Mehmed'e sunmuştur. Dolayısı ile bahsi geçen bu iki kişinin aynı dönemde yaşamış bir tek Alî Halîfe olması ihtimali vardır.

1.2. Enîsü'l-Münkati'în

Çalışmamızda ele alacağımız eser "Enîsü'l-Münkati'în" adını taşımaktadır. Eserin mütercimi Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî'dir. Bu eser hakkında bilgi Sadık Yazar'ın hazırladığı tezde bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan eser için Sadık Yazar: eserin birkaç nüshasının tarafından göröldüğünü; bu eserin mütercimini eserin Beyazıt Devlet Ktp. Bâyezîd 1426 numarada kayıtlı başka bir nüshadan hareketle tespit ettiğini; eserin kaynak metninin Şeyh Mu'âf b. İsmâîl'e ait olduğunu; eserin padişah ve valide sultanın isteği üzerine yazıldığını (padişah ve valide sultan adı eserde belirtilmemektedir); hadisleri genişçe tercüme ettikten sonra kaynak metinde yer alan hikâyeleri de tercüme ettiğini belirterek incelenen nüshanın yaprak sayısı hakkında bilgi

---

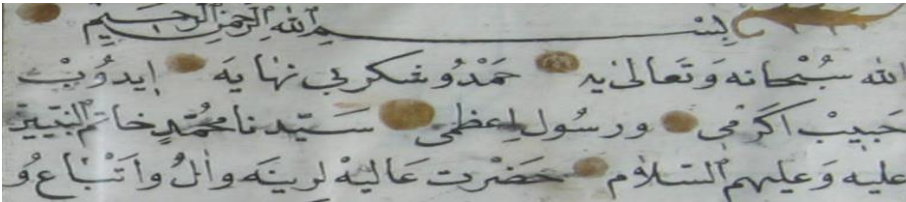
⁷ Nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Laleli 1386.

⁸ Ayrıca tarafımızdan tespit edilen ve üzerinde çalıştığımız Risâle-i Sa'âdet Nevâle isimli eser de Minkârî Alî Halîfe'ye aittir. Bu eser Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde K. 825 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Alî Halîfe bu eserde kendini "Alî Halîfe-i bî-mikdâr" olarak tanıtmış ve eseri Sultan Muhammed Han'ın (IV. Mehmed) işareti üzerine yazdığını belirtmiştir.

vermektedir (Yazar, 2011: 760). Tezde bu bilgiler ve eseri tanıtmak için okunan kısa bir bölüm haricinde bilgi yer almamaktadır. Nüsha üzerinde tarafımızdan yapılan inceleme sonrasında eserin tavsifi aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

1.2.1. Nüshanın Tavsifi

Eserin adı ilk sayfasında belirtildiği üzere “Enîsü'l-Münkati'în ilâ 'İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn”dir. Müstensih eserin adını kaleme alırken “Enîsü'l-Münkati'în” bölümünü kırmızı mürekkeple yazmıştır. Bu sebeple eser “Enîsü'l-Münkati'în” olarak anılacaktır. Tanıtımı yapılan eser Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal 435 numarada kayıtlıdır. Nüsha şemsiz düz siyah meşin bir cilde sahiptir. Cilt özensiz bir şekilde kaplandığı için bu cildin orijinal cilt olmadığı anlaşılmaktadır. Nüshanın son sayfasından sonraki sayfaların koparılmış olabileceği gözlemlenmiştir. Eser aharlı kâğıt üzerine harekeli nesih hatla yazılmıştır ve 264 varaktan oluşmaktadır. Eserin ilk sayfası çiçek desenli bir işlemeye sahip ve altın yazdırlı cetvel ile cetvellenmiştir. Yazmanın diğer sayfaları ise kırmızı mürekkep ile cetvellidir. Eserin her sayfasında 17 satır mevcuttur. Eserin istinsah tarihi ve müstensihi bir ferağ kaydı olmadığı için bilinmemektedir. Eserin son sayfasında yer alan mühür h. 1279/ 1862-63 yıllarına işaret etmektedir. Ancak nüshanın daha eski olduğu kullanılan kâğıt ve yazıdan hareketle söylenebilir.

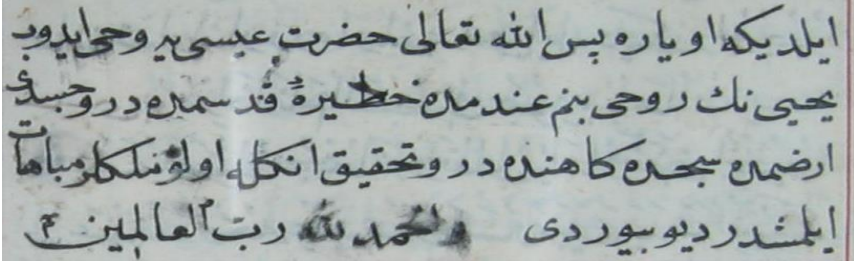

Nüshanın baş kısmı:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Allâh subhânehu ve te'âlâya hamd u şükr-i bî-nihâye idüp ceyb-i ekremi ve resûl-i i'zâmî seyîdinâ Muḥammedin ḥâtemü'l-nebiyyîn 'aleyhi ve 'aleyhümü's-selâm hazret-i 'âliyelerine ...

Nüşanın son kısmı:

*Pes Allâhu Te'âlâ hazret-i 'Îsâya vahy idüp Ya'hyânuñ rûhu benüm
'indümde hatîre-i kudsümedür. Ve cesedi arzmda secde-gâhındadır
ve ta'ḥḩik amuñla ulu melekler mübâhât eylemişlerdir diyü buyırdı
ve'l-ḩamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn*

1.2.2. Eserin Muhtevası

Enîsü'l-Münkati'î'nî mevcut kırk hadis veya yüz hadislerden ayıran özelliği içerisinde üç yüz hadis bulunmasıdır. Eser içerisinde bulunan hadis sayısı yönüyle diğer hadis tercümelerinden ayrılmaktadır. Enîsü'l-Münkati'î'nî'de mütercim üslubu şu şekilde özetlenebilir; mütercim önce hadisin orijinal metnini ve ardından Türkçeye tercümesini vermiştir. Bunun ardından verilen hadis ile ilgili bir hikâye anlatılmıştır. Aşağıdaki bölümde eserin girişi ve metin ile ilgili kısa açıklamalar ve örnek parçalara yer verilmektedir.

Eserin giriş bölümü kısa bir hamdele ve salve ile başlamaktadır. Ardından mütercim tercüme ettiği kaynak metnin Şeyh Mu'âf b. İsmâîl'e ait olduğunu şu sözlerle belirtmektedir: "... iz'ân ola ki eizze-i 'ulemâdan Şeyh Mu'âf bin İsmâ'îl raḩmetullâhi Te'âlâ 'aleyh cem' ü te'lîf eylediği..." Bu bilginin ardından mütercim eserin içeriğini, adını ve ne amaçla yazıldığını belirtir. Antalyavî eserin içerisinde üç yüz hadis ve bunların ardından bu hadislerle ilgili üç yüz hikâye olduğunu söylemektedir. Eserin tam adı metinde Enîsü'l-Münkati'î'nî ilâ 'İbâdeti Rabbi'l-Âlemîn şeklinde geçmektedir. Şeyh Mu'âf b. İsmâîl'e ait olan eserin tercüme sebebi

ise dönemin padişahının ve valide sultanın⁹ bu kitabın kolay bir Türkçeye çevrilmesini istemesi ve ona bu görevi işaret etmesi şeklinde anlatılmıştır. Mütercim bahsedilen bölümü şu şekilde dile getirmektedir:

üç yüz hadîş-i şerîfi ve akîblerince üç yüz hikâyeyi müstemîl Enîsü'l-Münkati'în ilâ 'İbâdeti rabbi'l-Âlemîn-nâm kitâb-ı laţîf sa'âdetlü ve şevketlü pâdişâh-ı cihân-penâh hazretlerinüñ maqbûl-ı tab'-ı pâkleri ve mergub-ı hâtır-ı derrâkleri olup şâhibetü'l-hayrât ve'l-âşârü'l-cemîle ve râğîbetü'l- hasenât ve's-şelâtü'l celîle devletlü sa'adetlü (2a) Vâlide sultân hazretlerinüñ daħi yümn-i teveccühleri ve meyl-i hâtırları olmağın ol kitâbuñ lisân-ı Türkî-i âsân-ile tercüme olunması içün bu bendelerine işâret-i 'aliyye buyurdılar [1b-2a]

Ardından eser bir sayfa (2a/ 4. satırdan, 2b/ 8. satıra kadar) boyunca padişaha övgü ve duada bulunur. Padişah övgüsünün bittiği yerden sonra dönemin valide sultanına övgü ve uzun ömür için duada bulunur. Mütercim, “*pâdişâh-ı vâla-câh hazretlerini serîr-i salţanatda ak şakallı pîr görmesini müyesser eyleyüp âhîretde mekân u me'vâsını cennât-ı 'âliyât içre firdevs-i â'lâda kıla amîn*” (2b) diyerek dua faslını bitirir ve eseri hakkında bilgi vermeye devam eder. Antalyavî, hemen sonra kitabında hadis-i şeriflerin asıllarını verip ardından imkân dâhilinde kolay Türkçe ile hadisleri açıkladığını, eserde geçen hikâyeleri de Türkçe tercüme etmeye başladığını, Allah'ın yardımıyla bu işi de tamamladığını dile getirerek eserin mübarek ve uğurlu kılması için Allah'a dua ederek kitapta yer alan ilk hadis-i şerife geçer. Anlatılan kısım metinde aşağıdaki şekilde geçmektedir.

Bu daħi ma'lûm ola ki bu faķîr kitâb-ı mezkûrdaki her bir hadîş-i şerîfi 'aynî ile yazup 'akîbince tercümesin 'alâ ķaderi'l-imkân âsân vehile 'ayân u beyân eyleyüp hikâyelerin daħi ancak lafz-ı Türkî tercüme itmeye şürü' eyledi Allâh Tebâreke (3a) ve Te'âlâ itmâmin müyesser idüp mübârek ve ferħunde kıla amîn. [2b-3a]

⁹ Eserin sunulduğu padişah, mütercimin yaşadığı dönem ve tarafımızdan tespit edilen Risâle-i Sa'âdet Nevâle isimli eserde geçtiği üzere IV. Mehmed; Enîsü'l-Münkati'în'de işaret edilen valide sultan ise IV. Mehmed'in annesi ve döneminin güçlü karakteri Hatice Turhan Sultan'dır.

Yukarıdaki bölümün devamında mütercim sürh mürekkebi ile “Pes ol eḥādîş-i şerîfenüñ evvelkisi budur” diyerek üç yüz hadisin ilkini verir. Alî Halîfe'nin tercüme esnasında düzenli bir üslup takip ettiği görülmektedir. Eser boyunca bütün hadis-i şerif numaralarını Türkçe olarak yazmış, hadis numarasının ardından hadisin Arapça metnine yer vermiş hemen ardından “tercüme” başlığı atarak hadisin tercümesine yer vermiştir. Tercüme bittikten sonra “hikâye” başlığı atılmış ve hadis-i şerif ile ilgili bir hikâye anlatılmıştır. Tercüme edilen hadisler birbirinden farklı uzunlukta tercümelere ve hikâyelere sahiptir. Eserde tercüme edilen hadis ve hikâyeler bazen kısa bazen uzun bir tercüme ile okuyucuya verilmektedir. Aşağıdaki ilk örnek kısa tercümeye, ikinci örnek metnin çoğunda yer alan orta uzunluktaki tercümelere son örnek ise uzun olarak değerlendirilebilecek hadis ve hikâye tercümelerine örnek olarak verilmiştir.

(106b) Yüz yigirmi birincisi budur من عامل الناس فلم يظلمهم وهدّٰ ثهم فلم يكذبهم و وعدهم فلم يخلفهم فهو ممن كملت مروته ظهرت عدالته و وجبت اخوته

Tercüme: Şol kimesne ki nās ile mu‘āmele vü mu‘āşeret eyledikde anlara zulm eylemez ve anlar ile söyleşdikde anlara yalan söylemez ve anlara bir nesnede va‘de eyledikde va‘desine hilāf itmez işte ol kişi mürüvvat-i insāniyyeti kāmil ve ‘adālet ü şalāhı zāhir olmağın (107a) uḥuvveti ve dōstlğı vācib olan mü‘minlerden olur Hikāyet: Bazı şüleḥā-yı ‘ulemādan hikāyet olunur buyurmuş ki mürüvvat-i insāniyyet didikleri ma‘nā-yı faẓl u kemālün şāhidlerinden ve luḫf u keremün delīllerindendir ve ol mürüvvat nüfūsün hīlesi ve hememün rütbesi olup ihvān u aşdikānuñ mūrā‘ātına ve ḥussād [u] ‘adānuñ müdārātına bā‘iş olur.

(78b) Toksan yedincisi budur من قال عند یم یهه عشر مرات حسبی الله لا اله الا هو علیه توكلت و هو رب العرش العظيم اذ هب الله همه و من سلم على عشر مرات فكا نما اعتق رقبه

Tercüme; ziyādesiyle elem ü iztīrāb viren ḥüzni katında ol kelimāti on kerre diyen kimesneden Allāh Te‘ālā ḥüzn ü şiddetini ve tasa ve miḥnetini giderüp anı mesrūr u ferāḥnāk eyleye ma‘lūm ola ki bu zikr-i şerif gāyetle mücerrebdür ki buña iştiğāl üzere olanuñ lābūd ḥüzni ferāḥa ve şiddeti ferāḥa tebdīl olunur ve baña on kerre selām viren müselmān kişi güyā ki Lillāhi Te‘ālā on kul (94a) āzād itmiş gibi olur ya’nī on bende āzād itmenün şevābına nā’il olur meşelā es-selāmu

'aleyke yāhūd 'aleyhi's-selām demek gibi ammā efdāl olan selāma şalāti koşmaqdır meşelā eş-şelātü ve's-selāmu 'aleyke yā resūla'llāh demek gibi Hikāye: Mālik bin Dīnārdan rahmetu'llāhi te'ālā hikāyet olunur şöyle buyurmuş ki dīvānelerden Sa'dūn-nām mecnūnı gördüm ki şehri oğlançıkları daşlayup başını ve çehresini yaralamışlar ve ol dīvāne ise güler pes yanına varup aña yerhamuke'llāhu te'ālā seni nās daşlayup rencīde iderler de sen gülersin didüm cevāb virüp didi ki anun-çün hazz u hezm idüp anlaruñ gönülleri hoş olduğın isterim ki ol ki bunlaruñ baña böyle itmekleri ile sevindikleri sebeble Allāh te'ālā baña mağfired eyleyüp beni muqarreb kullarından kıla ve ol sözden sonra hasbiyallāhu vettikālī 'ala'llāhi diyüp hatm-i kelām eyledi ya'nī cemī' mühimmātumdan hāşılı umūr-ı dünyā vü āhiretümde Allāh te'ālā baña kifāyet idicid[ür] māsivādan hīç bir nesne recāsında degilüm ol baña kāfīdür ve tevekkülüm daħi añadır ki cemī' umūr-ı mühimmātımı (94b) aña tefvīz [ü] teslīm itmişümdür pes üzerime her ne ile kaža vü hükm iderse rāzī ve hoşnūdum aşlā bir nesne cez' ü fez' eylemem.

(45a) Altmış dokuzuncısı budur: عمر نور الاسلام في الدنيا وسراج في الجنة

12

Tercüme; mervīdür ki bir kerre Ḥasan ve Ḥüseyin Ḥazretleri Ḥazret-i 'Ömerüñ hilāfeti zamānı ḥuzūrlarına varup Rađıyallāhu Te'ālā 'anhüm gördiler ki halīfe ḥazretleri kendü merākıbesinde şugul üzeredir pes ikisi de ḥuzūrında oturdukları gibi başın kaldırıp bunları görünce hemān ayağ üzre kalkıp anları taqbil idüp i'zāz u ikrām eyledi ve her birine biñer altun bağışlayup ve anlara luṭf idüp ḥāṭırınıza bir nesne gelmesün zīrā sizün içerü geldüğüñüzi duymadım idi diyü i'tizār eyleyüp ve tamām muşāhebet u ḥüsn ü mu'āşeret eylediklerinden sonra ikisinde kalkıp ḥalīfenüñ hareket-i pür-berekātından şükr iderek vālid-i mācidleri 'Alī bin Ebī Ṭālib Rađıyallāhu 'anh ḥazretlerinüñ yanına varup ḥalīfenüñ ḥüsn ü mu'āmelesinden sürür ile haber virdiklerinde peder-i ferḥunde eşerleri daħi ben ḥazret-i 'Ömerüñ fezā'ili beyānında bir nesne bilürim ki anı benden ğayrı kimesne ne işitmişdür ve ne ma'lüm idinmişdür ol ma'lūmum olan budur ki ḥabībüm ḥazret-i Resūlullāh şallallāhu Te'ālā 'aleyhi vesellemi işitdüm ki عمر نور الاسلام في الدنيا وسراج اهل الجنة

diyü buyurırlar idi diyüp Ḥasan ve Ḥüseyin ḥazretleri daħi bu ḥadıṣ-i şerifi işitdikleri gibi ğāyetle feraḥ-nāk ve şādmān olup ve ḥalīfeye bu beşāretten özge hediye olmaz diyüp tekrār kalkıp ḥalīfe ḥuzūrına

gelüp halîfe daħi anlaruñ kapudan içerü girdiklerin görüp fi'l-hâl ayağ
üzre kalkup hoş geldiñüz ahlen ve sehlen hîç bir sâ'at olmaya kim
sizüñ cemâliñüzi görmeyem hîç bir hâcetiñüz var mıdır ki anicân u
dilden görem diyüp anlara hüsni'l-iltifât u kirâm u ikrâm eyledi pes
anlar daħi babalarından işitdikleri hadîs-i şerîf-i beyân idüp ve halîfe
hâzretleri daħi bu beşâret üzere hamd u şükr idüp oğlı 'Abdu'l-lâh tîz
devât getir diyüp bir kâğıza bunı

بسم الله الرحمن الرحيم حدثنا سيد اشبارب اهل الجنة عن ابيهما عن

جدهم لرسول الله كليلي الله تعالى عليه و سلم انه قال عمر بن الخطاب

نورا للاسلام في الذ نياوسراج اهل الجنة

yazdı ba'de oğlı 'Abdu'l-lâha buyurdu ki ey oğul bu kâğıdı pek
şağlaup vefât itdüğim zamân kefenüm içre gögsüm üzre ço tâ kim bu
şehâdetle Allâh Subhânehu ve Te'âlâya mülâkî ve vâsıl olayım diyü
buyurup oğlı daħi ol kâğızı hıfz eyleyüp vefât itdiklerinde vaşıyyet
itdikleri gibi ol kâğızı kefen içre gögsi üzre koyup anuñla bile defn
eylediler pes ertesı gün oldığı gibi kabr-i şerîfleri üzre bunı

صدقا و صدق ابو همارسول الله صلى الله عليه و سلم في قوله

عمر نورا للاسلام في الذ نياوسراج اهل الجنة

yazılmış buldılar ya'nî İmâm Hasan ve Hüseyin şadıqlardır ve
babaları daħi şadıqlardır ve dedeleri daħi şadıqlardır 'Ömer dünyâda
İslamuñ nûrı ve ehl-i cennetin serâcıdır didiklerinde Rağıyallâhu
Te'âlâ 'anhüm ecma'in hikâye; Şöyle hikâyet olunur ki hâzret-i 'Ömer
vefât itdiklerinde hâzret-i 'Alî Rađıyallâhu Te'âlâ 'anhümâ re's-i
şerîfleri ucunda oturup vâfir ağladı ve ağlayı ağlayı dir idi ki vallâhi
ve billâhi tahkîk Allâh Te'âlâ dîni senüñ sebebüñle i'lân ve izhâr idüp
müselmânları mü'eyyide ve kavî kıldı yeryüzünde senden ğayrı
kimesne şahîfesiyile Allâh Te'âlâya varmağa lâyıq degildür ancak saña
lâyıqdır yâ 'Ömer Allâh Te'âlâ senden hayât u memâtuñdan râzı ve
hoşnüddur Rağıyallâhu Te'âlâ 'anhüma ve in cemî'ü'l-şahhâbihi [45a-
46b]

Eserin hadis tercümesi üslubu eserin sonuna kadar aynı şekilde devam etmektedir. Eser içerisinde Antalyavî, bazen “mütercim/mütercim-i fakîr” başlığı altında ara cümlelere ve bazen Şeyh Sâ'dî (9b), kaside-i bürde sahibi (Ka'b b. Züheyr) (138b) gibi şairlerin mısralarına da yer vermektedir. Mütercim eserin bazı

bölümlerinde hadisin hangi olay üzerine söylendiği ile ilgili kısa bilgi verdikten sonra hadisi aktarmaktadır:

Elli dördüncüsü budur; hazret-i Âyişe Râdıyallâhu Te‘âlâ ‘anha buyurur ki bir kerre bir kişi kapuya gelüp resûlullâh şallallâhu Te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemden buluşmağa izin taleb idüp ol sultân-ı ‘âli-şân dahî ol kişi kabîlesiniñ katı yaramazı ve bed-hûyıdır izin virüñ içerü gelsün diyü buyurıp ba‘de ol kişi gelüp anlar ile buluşınca aña mülâyemet ü mülâfâfet gösterüp hüsni kelâm ile mu‘âmele eylediler pes ben hazretüñ aña luğf ile mu‘âmelesinden ta‘accüb idüp ol kişi gütükdüden soñra yâ Resûlullâh siz demin ol kişi için katı yaramaz kimesnedir diyü buyurdıñuz idi ammâ şimdi aña lîn-i kelâm u hüsni ta‘bîr ile söyleyüp güler yüz gösterdiñüz aşlı ne ola didim pes baña cevâb virüp بان شرنالناس عند الله يوم القيمة من اكرمه الناس اتقاد [33b-34a]

Elli dört numaralı hadiste aynı zamanda mütercimın farklı hadis rivayetlerini metne nasıl yansıttığının örneği yer almaktadır. Mütercim, hadisin farklı kaynaklardan hangi farklı söyleyiş ile geldiğini belirterek aynı hadis için iki tercüme yapmıştır. Aşağıda bahsi geçen bölüm verilmektedir:

Tercüme: kıyâmet gününde ‘İndallâhi Te‘âlâ şirâr-ı nâsuñ eñ yaramazı ya ‘nî sâ’ir bed-hûy olan yaramazlardan yaramaz kişi şol kimesnedir ki nâs aña fuşşından korqup ri‘âyet ü ikrâm ideler fuşş diyü kavlen ve fi‘ilen hadden aşırı bed-hûyılık ve dil-âzârlık eylemege dinür haşılı her yaramaz haşlete fuşş dinür pes eger ağızından fuşşiyât ve türrehât çıkarar yâve-gûya mahallinde melâmiyet ü hüsni ta‘bîr ile mu‘âmele olunmazsa yaramaz hûyın eline alup diline geleni söyler mütercim-i fakîr gâfera’llâhu Te‘âlâ lehdır dir ki rivâyet-i uhrâda bu hadîs-i şerîfde ki تركه الناس ييرينه اكرمه الناس *vâkı‘dür pes bu taqdîrce ma‘nâ dimek olur ki yaramazlaruñ eñ ziyâde yaramazı şol bed-hûy ve bed-fi‘âl dir ki nâs anıñ mücâlese ve muşâhabetini terk idüp fuşşından ihtirâz için anıñla muhâlağa itmezler yâhûd kazâ ve kaderle aña rast gelüp anıñla muşâhabete muştır olurlarsa bed aqvâlini ve kabîh ef‘âlini redd ve inkâr itmeyüp açmaz korlar tâ kim hunfesân bucagı gibi tehrîk olunca dahî bed râyiha virmeye şöyle ma‘lûm-ı tab‘-ı çalâk ve mefhûm-ı hâtır-ı pâk ola ki resûlullâh şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemüñ ol recülüñ gıybetinde söylediği gıybet degildir zîrâ dimişler ki ol kişi Uyeynetübni Husayn olup ol günde kâfir idi yâhûd*

İslâmını za'îf üzre izhâr itmiş idi velikin ol hazret-i 'âliye anîñ 'âkıbeti neye müncerr olacağı nûr-ı nübüvvetle bilüp ahvâlini halka beyân eyledi tâ kim herkes andan ihtirâz üzere ola ve hem fi'l-vâkı'a buyırdıkları gibi zuhûr idüp anlardan sonra mürtedd olup hazret-i Ebâbekrûñ radıyallâhu te'âlâ 'anha hilâfeti zamânı mürtedîn vakı'asında esîr olup halîfenüñ huzûrına eli bağlu getürdiler ve yâhûd ol kişı yaramaz ef'âlini izhâr idici fâsık idi ve fıskını izhâr iden fâsıkı gâybâne kabîh fi'ili ile añmak gıybet degildir. [34a-35b]

Eser, üç yüzüncü hadisin tercümesi ve ilgili üç yüzüncü hikâye ile hatimesiz bir şekilde sonlanmaktadır.

Sonuç

Hazırlanan çalışma edebiyat tarihimizde geniş bir alana sahip hadis külliyyatında hacmi yönüyle farklı bir eseri konu etmeyi amaç edinmiştir. İstinsah tarihi ve müstensihi bilinmeyen Enîsü'l-Münkati'n isimli eser Şeyh Mu'âf b. İsmâil'in aynı adlı eserinden Alî Halîfe b. Mehmed Antalyavî tarafından tercüme edilmiştir. Eserde üç yüz hadis, bu hadislerin tercümeleri, hadislerle ilgili üç yüz hikâye ve bazı şiir parçaları yer almaktadır. Enîsü'l-Münkati'n hacmi yönüyle dikkat çekmektedir. Eserin dönemin sultanı ve valide sultanının işareti ile yazılmış olması, saray içerisinde dinî eserlerin yazılmasının teşvik edildiği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Yaşanılan dönemde var olan Kadızâdeliler ve Sivâsîler çatışmasının bu noktada etki ettiği de düşünülebilir. Bahsedilen eserin kısa zamanda ilim âlemine sunulması amaçlanmaktadır.

Kaynakça

- Akot, Bülent (2013). Mevlânâ İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Hadîs-i Çihil. *Journal of Islamic Research*, 24 (2), s. 71-84.
- Aksoy, Hasan (1997). Fevrî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13-14-15, s. 121-130.

- Aksu, Cemal (2004). Hanif'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi. *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 17, İstanbul, s. 17-34.
- Avcı, İsmail (2016). 16. Asır Şairlerinden Lutff'nin Manzum Kırk Hadisi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 18, s. 1-32.
- Avcı, İsmail (2007). *Hazînî'nin Manzum Serh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baer, Marc David (2008). *Honored by the Glory of Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Bayak, Cemal (2015). Sehmî ve Manzum Hadîs-i Erbaîn Tercümesi. *Turkish Studies*, V. 10/8, Spring, s. 597-622.
- Birinci, Züleyha (2008). Ebû Mutî' Rivâyetli el-Fikhü'l-ekber Şerhi'nin Müellifi Meselesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.35, s.57-72.
- Bulgurcu, Kahraman (2004). *Kemapaşazâde'nin Hadis İlmindeki Yeri (Kırk Hadisler Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Donuk, Suat (2018). İlmî Mahlaslı Bir Şaire Atfedilen Manzum Yüz Hadis Tercümesi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, C.1, S.2, 2017, s.55-97.
- Erkan, Mustafa (1979). *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye (Mustafa Darîr)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi.
- Gıynaş, Kâmil Ali (2012). Hilâlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi. *Turkish Studies*, C. 7, S. 1, s. 1133-1157.
- Kalaycı, Mehmet (2016). Mâtürîdî-Hanefî Aidiyetin Osmanlı'daki İzdüşümleri. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, S. 2, s. 9-72.
- Karahan, Abdülkadir (1952). *Câmî'nin Erbaîn'i ve Türkçe Tercümeleri*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.
- Karahan, Abdülkadir (1954). *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Karahan, Abdülkadir (2002). Kırk Hadis. *İslam Ansiklopedisi*. C. 25
İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 470-473.
- Kılıç, Müzahir (1993). *Hâkânî: Hayatı, Edebî Sahsiyeti, Eserleri ve
Hadîs-i Erba'în'in Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi.
Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Mehmet (2016). Muhyî'nin Manzum Hadîs-i Erba'în
Tercümesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, C. 3,
S. 1, s. 323-342.
- Öztoprak, Nihat (1993). *Klasik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz
Hadîsler*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Poyraz, Yakup (2014). Manastırlı Hasan bin Ali'nin Ehâdîs-i Erba'în
Adlı Manzum Kırk Hadis Tercümesi. *Dinbilimleri Akademik
Araştırma Dergisi*, C. 14, S. 2, s. 109-135.
- Sevgi, Ahmet (1999). Molla Câmî'nin Erba'în'i ve Türkçe Manzum
Tercümeleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Dergisi*, S. 6, s. 1-145.
- Yazar, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında
Tercüme ve Şerh Geleneği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazar, Sadık (2011). Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı
Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri. *Dîvân*, C. 16 S. 31, s.
67-156.
- Yıldırım, Yusuf (2015). Hâkî'nin Manzum Kırk Hadis'i. *CÜ Sosyal
Bilimler Dergisi*, C. 39, S. 1, s. 123-141.
- Yıldız, Alim (2003). Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk
Hadis Tercümesi: Ahsenü'l-hadîs. *DEÜ İlahiyat Fakültesi
Dergisi*, S. XVII, s. 91-124.
- Yıldız, Alim (2011). Sirâcî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi. *CÜ
İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XV, S. 1, s. 127-150.
- Yılmaz, Fehmi (2010). Osmanlı Tarih Sözlüğü. İstanbul: Gökkuşbe
Yayınları.